

Naiset ja akateeminen kansantaloustiede

Otto Toivanen

Professori

Helsinki Center of Economic Research, HECER

Naisia on Suomessa vähän kansantaloustieteen professoreina – itse asiassa, ei ainuttakaan.¹ Näppituntuma on, ettei naisia ole kovin paljoa myöskään alemmissa tohtorin tutkintoa edellyttävissä viroissa. Mistä tämä johtuu? Kullunutta sanontaa soveltaen: Hukkaako resurssien tehokasta kohdentamista tutkiva tiede omalta osaltaan puolet ihmiskunnan resurssista? Vastausta en kykene tarjoamaan, mutta kuten tästä pääkirjoituksesta ilmenee, ehkä paikallistin ongelman.

Ensimmäiseksi halusin ymmärtää, miten kansantaloustiede vertautuu muihin tieteesiin Suomessa. Keräsin KOTA-tietokannasta tiedot professoreista, ”junioriprofessoreista” eli muissa tutkimus- ja opetusviroissa olevista (käytännössä yliassistentteista) ja tutkijakoulutettavista. Olen tietoisesti jättänyt junioriprofessori-kategoriasta ulkopuolisella rahoituksella työskentelevät post-doc’it pois. Näppituntumani olisi,

että heistä on (kansantaloustieteessä) suurempi osuus naisia kuin laitosviroissa olevista. Tämä valinta edesauttaa sekä kotimaista että kansainvälistä vertailua, vaikka ei olekaan ongelmaton.

Kuten Taulukko 1 paljastaa, on verroikeiksi valitsemisani muissa tieteesissä (ja tieteesissä keskimäärin) noin puolet tutkijakoulutettavista, noin 40 % junioriprofessoreista ja 13–31 % professoreista naisia. Kansantaloustieteessä vastaavat luvut ovat: Noin kolmannes tohtoriopiskelijoista (KAVAn luvut),² 15 % junioriprofessoreista ja 0 % professoreista. Kansantaloustieteessä on siis selkeästi vähemmän naisia kuin muissa tieteesissä, ja sitä selkeämmin, mitä ylempäs tutkijan uralla edetään. Näyttää siis kohtuullisen selvältä, että kansantaloustieteessä on poikkeuksellisen vähän naisia tutkijanuran eri vaiheissa.

Sitten tein pienen kansainvälisen vertailun. Olen Taulukkoon 2 kerännyt tietoja sekä kan-

¹ *Naapuritieteissä kuten rahoitus ja taloushistoria, on tai on ollut naisia professoreina. On myös totta, että naisekonomisteja on (lisääntyvässä määrin) näkyvillä paikoilla yliopistojen ulkopuolella.*

² *Naisten osuus kansantaloustieteessä väitelleistä on samaa luokkaa.*

santaloustieteen parhailta kansainvälisiltä että parhailta pohjoismaisilta laitoksilta. Kansainvälisen otoksen naisten osuuden keskiarvo professoreille on 5 % ja junioriprofessoreille 33 %. Suomalainen kansantaloustiede on siis tieteen sisäisessäkin vertailussa varsin miesvaltainen. Toki Taulukko 2 paljastaa, että kansantaloustieteen luvut ovat alhaisia silloinkin, kun verrataan ei-suomalaisia kansantaloustieteen laitoksia muiden tieteiden suomalaisiin lukuihin.

Mistä tämä sitten voi johtua? Osa selitystä voi olla kansantaloustieteen kvantitatiivinen luonne. Se, että kansantaloustieteen luvut ovat alhaisia myös, kun ne mitataan Suomen ulkopuolelta, on kaikesti viite siihen suuntaan, että tässä voi olla jotain perää. Erityisen silmiinpistävää Taulukon 1 luvuissa on kuitenkin, että kansantaloustieteessä on vähemmän naisia kuin luonnontieteissä. Toisin kuin eroa yhteiskunta- ja kauppatieteisiin, tätä eroa on vaikea selittää kansantaloustieteen kvantitatiivisella luonteella. Selitys ei siis kuulosta täysin vakuuttavalta.

Toinen mahdollinen selitys on tieteenalan pienuus Suomessa: Nolla on tietenkin pieni luku, mutta pitää muistaa, että kansantaloustieteen professuureja on Suomessa vain noin 30. Mikä on todennäköisyys sille, että kyse olisi vain sattumasta?³ Seniorivirkojen osalta on myös muistettava, että professorikaartin ikärakenteen vuoksi naisten mahdollinen viimeisen 20 vuoden aikana tapahtunut esiinmarssi ei siellä välttämättä vielä näy. Tätä selitystä vastaan kuitenkin puhuu naisten alhainen osuus junioriprofessoreista ja tutkijakoulutettavista.

Vaikka KAVAssa⁴ on ilahduttavan paljon naisopiskelijoita ja KAVAn tohtorikoulutuspaikoista on mennyt suhteellisesti suurempi osa naisille kuin miehille, paljastaa Taulukko 1 kuitenkin, että tohtoriopiskelijoidenkin kohdalla naisten osuus on kansantaloustieteessä alhaisempi kuin muissa tieteissä. Vaikka sattumalla on varmasti jokin osuus asiassa, ei sekään kuitenkaan riitä selitykseksi.

Eri muotoja ottavaa syrjintää ei tietenkään voi sulkea pois. Kuten luvut kertovat, (suomalaiset mies-) kansantaloustieteilijät ovat tottuneet työskentelemään varsin miesvaltaisessa ympäristössä, jossa voi esiintyä niin tahallista kuin tahatontakin syrjintää. On myös niin, että suhteessa tutkijakoulutettavien naisosuuteen on junioriprofessoreiden naisosuus kansantaloustieteessä alhainen. Tämä voi johtua syrjinnästä ja siihen tulee siksi suhtautua vakavasti.⁵ Varmasti on tarpeen, että kaikki tieteenalamme senioritutkijat miettivät omia ja työyhteisönsä käytänteitä tästä näkökulmasta. Väitelleiden junioritutkijoiden joukosta löytyvät naistutkijat kertovat varmasti mielellään näkemyksensä siitä, miten käytänteitä voisi tässä suhteessa parantaa. Eräs asia, jolla tässä voisi olla erityistä merkitystä, on post-doc -tutkijoiden aktiivisempi mentorointi. Käsittäakseni millään kansantaloustieteen laitoksella ei ole institutionaalisuuta mentorointia. Vaikka asia epäilemättä

⁴ KAVA = Kansantaloustieteen valtakunnallinen jatkokoulutusohjelma, kts. <http://www.hecer.fi/FDPE/index.htm>.

⁵ Esimerkin vuoksi: naisten osuus junioriprofessoreista luonnontieteessä on 33 % ja tutkijakoulutettavista 48 %. Naisten osuus junioriprofessoreista on siis noin kolmanneksen $(=(0,48 - 0,33)/0,48)$ alempi kuin heidän osuutensa tutkijakoulutettavista. Alan miesvaltaisuus siis kasvaa kun siirrytään väitöskirjan tekemisestä post-doc-vaiheeseen. Kansantaloustieteessä naisten osuus tippuu yli 50 % samassa uran taitekohdassa.

³ Vertailun vuoksi: kussakin vertailussa mukana olevassa yhdysvaltalaisyliopiston kansantaloustieteen laitoksessa on vähintään 30 professoria.

on joillain laitoksilla suhteellisen hyvällä hoidolla, on tällaisten rutiinien institutionalisoimisella erityistä merkitystä niille, jotka ovat vaarassa jäädä huomiotta silloin, kun asioita hoidetaan epävirallisesti. Vähemmistöt – naiset tässä tapauksessa – ovat epäilemättä tällaisessa vaarassa.

Esitetyissä luvuissa kiinnittää huomiota myös se, että kuulu pohjoismaalainen sukupuolten tasa-arvo ei näytä ulottuvan kansantaloustieteeseen: Pohjoismaalaiset laitokset loistavat pienillä naisten osuuksillaan Taulukossa 2.⁶ On tiedossa, että esimerkiksi Yhdysvalloissa vanhempainvapaa yms. järjestelyt ovat edelleen huonommalla tasolla kuin pohjoismaissa, vaikka esimerkiksi naisten ns. ”tenure clock”⁷ pysäytetäänkin useimmissa yliopistoissa vuodeksi perheenisäyksen kohdalla. Kuvitellaan myös olevan tiedossa, että useat elleivät useimmat yhdysvaltalaisissa yliopistoissa työskentelevät (ekonomisti)naiset joko eivät hanki lapsia ennen vakinaistamista, tai eivät ainakaan katkaise tutkimusta koko siksi ajaksi, jonka tenure clock on seisahduksissa. Voisiko olla, että tukeva pohjoismaalainen turvaverkko ohjaa naisia pois akateemiselta uralta, joka ei sallisi kuin aivan lyhyitä keskeytyksiä, etenkin uran alkuvaiheessa? Tätä selitystä vastaan pu-

huu kuitenkin Taulukko 1, jonka mukaan samassa suomalaisessa perheenperustamis-, lastenhankinta- ja kasvatusympäristössä toimivat muut tieteet ovat onnistuneet houkuttelemaan naisia tutkijan uralle kansantaloustiedettä paremmin.

Mikään edellä tarjotuista selityksistä ei siis vaikuta täysin tyydyttävältä. Yllä esitettyjä lukuja aikani katsottuani päätin siksi selvittää myös perustutkinto-opiskelijoiden kohdalla naisten osuutta. Keräsin luvut kolmelta kansantaloustieteen laitokselta (Aalto, Jyväskylä, Helsingin yliopisto), sekä Helsingin yliopiston tilastoista muilta tieteenaloilta. Taulukossa 3 esitän vertailun vuoksi muutamia valtiotieteellisen tiedekunnan muita pääaineita ja muutamia muita opintoaloja. Taulukon 3 luvut ovat kovin selvät: naisten osuus kansantaloustieteen pääaineopiskelijoista – 35 % – on selvästi alhaisempi kuin muissa tieteissä, luonnontieteet (46 %) ja tilastotiede (42 %) mukaan lukien. Kun vertaa Taulukon 1 ja Taulukon 3 lukuja huomaa, että kansantaloustiede houkuttelee tohtorinopintoihin naisia yhtä tehokkaasti kuin muutkin tieteenalat (ja yhtä tehokkaasti kuin miehiä), kun otetaan huomioon naisten alhainen osuus perustutkinto-opiskelijoista.

Voi olla, että hukkaamme resursseja, kun emme houkuttele naisia riittävässä määrin kansantaloustieteeseen. Esitettyjen lukujen valossa korjaavia toimenpiteitä pitää suunnata kahteen kohtaan: Perustutkintovalintoihin ja väitelleiden (nais)tutkijoiden pitämiseen akateemisella uralla. □

⁶ Tämä pitää paikkansa myös kv. otoksessa mukana olevien NHH Bergenin ja Uppsalan osalta.

⁷ Tenure clock -termillä tarkoitetaan sitä aikaa joka tutkijalla on käytettävissään päteväytymiseen tenure track -järjestelmässä ennen vakinaistamis päätöstä.

Taulukko 1. Naisten osuus kansantaloustieteessä ja muissa tieteissä

	Taloustiede	Luonnontiede	Yhteiskuntat.	Kauppat.	Kaikki
Senioriprofessorit	0,00	0,13	0,31	0,23	0,24
Junioriprofessorit	0,15	0,33	0,41	0,45	0,39
Tohtoriopiskelijat	0,34	0,48	0,59	0,51	0,53

HUOM: Raportoitu luku on naisten osuus.

Luonnontieteen, yhteiskuntatieteen, kauppatieteen ja kaikkien tieteiden luvut ovat KOTA-tietokannasta. Senioriprofessorit = professorin tittelillä laitoksen kotisivulla esitellyt (taloustiede) , professorit (KOTA). Junioriprofessorit = muulla kuin professorin tittelillä laitoksen kotisivuilla esitellyt (poislukien post-doc yms. tittelillä esitellyt) (taloustiede), yliassistentit (KOTA)

Tohtoriopiskelijat = KAVAn 1. vuoden opiskelijat (taloustiede), muille tieteille KOTA.

Taulukko 2. Naisten osuus kansantaloustieteessä kansainvälisesti

	Suomi	Kv. otos	LSE	Tukholma	Kööpenhamina
Senioriprofessorit	0,00	0,05	0,07	0,00	0,04
Junioriprofessorit	0,15	0,33	0,35	0,37	0,13

HUOM: Raportoitu luku on naisten osuus.

Kv. otos -sarakeen luvuissa ovat seuraavat taloustieteen laitokset: MIT, Harvard, Michigan, Princeton (kaikki USA), London School of Economics, Tukholman yliopisto, Institute for International Economic Studies (Tukholma), Stockholm School of Economics, Uppsala, Copenhagen, Oslo ja Norges Handelshojskole (Bergen).

Senioriprofessorit = professorin tittelillä laitoksen kotisivulla esitellyt.

Junioriprofessorit = muulla kuin professorin tittelillä laitoksen kotisivuilla esitellyt (poislukien post-doc yms. tittelillä esitellyt).

Taulukko 3. Naisten osuus perustutkinto-opiskelijoista

Taloust.	Kaikki tieteet	Valtiot. tdk.	Tilastot.	Sos. työ	Luonnot.	Oikeust.	Maa& metsät.
0,35	0,65	0,61	0,42	0,93	0,46	0,60	0,62

HUOM: Raportoitu luku on naisten osuus.

Taloustiede = Aalto-yliopiston, Jyväskylän yliopiston ja Helsingin yliopiston kansantaloustieteen laitosten/ oppiaineiden luvut.

Muut tieteet = Helsingin yliopiston tilastot (paikalla olevaksi ilmoittautuneet kandi- ja maisteritutkintoa suorittavat). Kts. <http://www.helsinki.fi/lyhyesti/index.html>.